

IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA U 2016. GODINI BOSNA I HERCEGOVINA

SAŽETAK

Bosna i Hercegovina (BiH) je demokratska republika sa dvodomnim parlamentom. Mnoge funkcije vlasti su u nadležnosti dva entiteta unutar države, Federacije i Republike Srpske (RS), kao i Brčko Distrikta, autonomne administrativne jedinice pod suverenitetom BiH. Opći okvirni sporazum za mir (Daytonski sporazum) iz 1995. godine, kojim je okončan rat u BiH od 1992. do 1995. godine, pruža ustavni okvir za strukture vlasti, dok su u drugim dijelovima Sporazuma utvrđene obaveze vlasti da štite ljudska prava, kao što je pravo izbjeglica i osoba raseljenih u toku rata da se vrate u svoja prijeratna prebivališta. U zemlji su održani opći izbori 2014. godine. U svom finalnom izvještaju je Ured za demokratske institucije i ljudska prava pri Organizaciji za bezbjednost i saradnju u Evropi (OSCE/ODIHR) naveo da su izbori održani u pravičnoj i demokratskoj atmosferi, ali i brojne prijave neregularnosti u toku postupka brojanja glasova.

Iako su organi civilne vlasti održavali djelotvornu kontrolu i koordinaciju nad agencija za provedbu zakona i snage bezbjednosti, nejasna podjela nadležnosti i ovlaštenja među 16 policijskih agencija povremeno je dovođila do zabune i preklapanja nadležnosti.

Korupcija u organima vlasti ostala je jedan od najozbiljnijih problema u zemlji, koja je doprinijela kontinuiranoj političkoj i ekonomskoj stagnaciji. Neki politički lideri su manipulirali duboko ukorijenjenim etničkim podjelama, čime su oslabili demokratiju i upravu, podrivali vladavinu prava, poticali diskriminaciju u većini aspekata svakodnevnog života, iskrivljavali smisao javnog diskursa u medijima i ometali povratak osoba raseljenih u toku sukoba 1992-1995. Uz nemiravanjem i zastrašivanjem novinara i pripadnika civilnog društva ograničen je pristup javnosti tačnim informacijama i odgovornost političkih lidera prema javnosti.

Među drugim problemima vezanim za poštivanje ljudskih prava su propust domaćih organa da završe istrage i pokrenu krivično gonjenje u predmetima ratnih zločina počinjenih u toku sukoba od 1992. do 1995. godine; prisustvo velikog broja aktivnih kopnenih mina zaostalih iza rata, primjeri lošeg postupanja policije prema osobama lišenim slobode, posebno osumnjičenicima, u toku ispitivanja; teški uvjeti u kazneno-popravnim ustanovama i pritvorskim jedinicama; fizičko zlostavljanje zatvorenika i pritvorenika; propusti policije da osobe lišene slobode upoznaju s njihovim pravima ili da im omogućé efektivno korištenje prava na pravnog zastupnika prije ispitivanja; nevraćanje imovine vjerskim zajednicama od strane vlasti; vjerska neprijateljstva u društvu, uključujući i vandalizam; nedovoljna zastupljenost manjina u političkom životu; diskriminacija i nasilje nad ženama i pripadnicima manjina; trgovina ljudima radi seksualnog iskorištavanja i prisilnog rada; diskriminacija osoba sa invaliditetom; diskriminacija i nasilje nad lezbijskim, gay, biseksualnim, transrodnim i interspolnim (LGBTI) osobama; i ograničavanje prava na zapošljavanje.

Jedinice u oba entiteta i u Brčko Distriktu su vodile istrage po pritužbama na nezakonito postupanje pripadnika policije, izricale su sankcije u upravnom postupku i predmete s elementima krivičnog djela dostavljale nadležnim tužilaštvima na dalje postupanje. Te jedinice

su općenito bile djelotvorne i nema izvještaja o tome da je u toku prvih devet mjeseci izvještajne godine bilo koji slučaj prošao nekažnjeno.

Dio 1. Poštivanje integriteta osoba, uključujući i zabranu sljedećeg:

a. Samovoljno i drugo nezakonito oduzimanje života i politički motivirana ubistva

Nije bilo izvještaja o tome da su vlasti ili njihovi izvršitelji počinili samovoljno ili nezakonito oduzimanje života.

Iako su do 2016. godine domaće institucije postigle znatan napredak u vođenju istraga i krivičnom gonjenju u predmetima ratnih zločina počinjenih u toku sukoba od 1992. do 1995. godine, ostali su mnogi problemi. Prema OSCE-u, u toku 2015. godine je broj pravomoćno okončanih predmeta ratnih zločina pred domaćim sudovima od 2004. godine dostigao rekordan broj od 621.

Uprkos takvom napretku, domaći pravosudni sistem nije istražio niti podigao optužnice protiv velikog broja počinitelja ratnih zločina na nižim nivoima i komandanata srednjeg nivoa odgovornih za nedjela počinjena u toku rata. Krajem 2015. godine je širom zemlje oko 1.000 predmeta čekalo na istrage i optužnice, među njima i predmeti protiv odgovornih za ubistvo oko 8.000 osoba u genocidu u Srebrenici, kao i onih koji su odgovorni za nestanak više hiljada drugih osoba za koje se pretpostavlja da su ubijene u toku rata.

Prema mišljenju OSCE-a, prepreke procesuiranju predmeta ratnih zločina u 2015. i 2016. godini se djelimično odnose na zastoj u finansiranju rada i kadrovske podrške od strane EU, osim opće neefikasnosti u radu i nedostatka prioritarnog postupanja u krupnim predmetima, kako je predviđeno *Državnom strategijom za rad na predmetima ratnih zločina*. Drugi problemi se odnose na nepostojanja svjedoka i osumnjičenih te zatvaranja predmeta usljed nedostatka dokaza.

Prema podacima do decembra 2016. godine, u nesrećama prouzročenim kopnenim minama život su izgubila dva deminera, dok su druga dva deminera povrijeđena. U toku godine je ukupno šest osoba smrtno stradalo od eksplozije kopnenih mina, a šest osoba je povrijeđeno. U zemlji postoji Strategija protuminskog djelovanja, ali je velikim dijelom ostala bez finansijske podrške. Prema podacima Centra za uklanjanje mina BiH, do augusta je još uvijek postojalo preko 8.970 aktivnih minskih polja (prema procjenama, sa oko 82.000 eksplozivnih sredstava) koja, prema procjenama, predstavljaju opasnost za 545.000 stanovnika. U mnogim slučajevima je prisustvo kopnenih mina usporilo povratak interno raseljenih osoba i ekshumacije iz masovnih grobnica.

b. Nestanak

Nije zabilježen niti jedan slučaj politički motiviranog nestanka.

c. Mučenje i drugo okrutno, nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

Zakonom su zabranjene takve prakse. Iako u prvih devet mjeseci izvještajne godine nije zabilježen niti jedan slučaj u kojem su zvaničnici vlasti primjenjivali takvu praksu, nije bilo ni

konkretnih indicija da pritvorenici i zatvorenici nisu više izloženi praksi ozbiljnog zlostavljanja od strane snaga bezbjednosti koja je prijavljena u prethodnim godinama.

Dana 5. jula je Komitet Vijeća Evrope za sprječavanje mučenja (CPT) objavio izvještaj o svojim zapažanjima tokom obilaska pritvorskih jedinica, zatvora i psihijatrijskih bolnica u zemlju u septembru i oktobru 2015. godine. U izvještaju je delegacija CPT-a naglasila da postoji znatan broj navoda o rasprostranjenoj praksi fizičkog zlostavljanja pritvorenika od strane policije u Sarajevu, Trebinju, Banja Luci, Lukavcu turskom i Bijeljini. Prijavljeno zlostavljanje osoba lišenih slobode se odnosi na šamaranje, udarce šakama, palicama, držanje osoba u stresnom položaju sredstvima za vezivanje tokom dužeg vremenskog perioda, lažno smaknuće i upotrebu ručnih aparata za proizvodnju električnih šokova. U svom izvještaju je delegacija CPT-a navela da je stekla dojam iz više razgovora sa osobama lišenim slobode u Bijeljini i Sarajevu da je zlostavljanje (udarci nogama, šakama i šamaranje) rutinska praksa koja se smatra gotovo „normalnom“. U nekim slučajevima su osobe lišene slobode zlostavljanje navodno radi iznude priznanja. CPT je ustanovio da tužioc i sudije rutinski ne preduzimaju mjere kako bi istražili navode o zlostavljanju.

U svom izvještaju koji je objavljen 5. jula, CPT je izvijestio o brojnim vjerodostojnim navodima o fizičkom zlostavljanju zatvorenika (šamaranje, nanošenje udaraca nogama i šakama po raznim dijelovima tijela) u kazneno-popravnoj ustanovi u Mostaru. Jedan zatvorenik je tvrdio da mu je zbog stalnog lupanja po ćelijskim vratima zatvorsko osoblje vezalo ruke lisicama iza leđa bez obzira na hiperfleksiju ručnih zglobova, a noge lancima radi usporenog kretanja i zatvorilo ga u praznu ćeliju dva dana bez hrane i toaleta. CPT je izvijestio da se zapažanja ljekara iz delegacije podudaraju sa tvrdnjama zatvorenika.

Uvjeti u zatvorima i pritvorskim jedinicama

Fizički i sanitarni uvjeti u zatvorima i protvorskim jedinicama u zemlji se razlikuju, ovisno o lokaciji, ali se i dalje smatra da su ispod standarda i ponekad opasni po život. Uvjeti u kazneno-popravnom zavodu u Sarajevu su poznati po ruševnim objektima i prenatrpanosti, sa čak četiri zatvorenika smještena u osam kvadratnih metara prostora. U zatvorima i pritvornim jedinicama se pruža adekvatna osnovna zdravstvena zaštita i rutinski se, prema potrebi, organiziraju zahtjevnije medicinske intervencije. Međutim, nedostaju ventilacija i osvjjetljenje u mnogim ustanovama, posebno u zatvoru u Sarajevu. Niti jedna kazneno-popravna ustanova nije prilagođena osobama s invaliditetom.

Fizički uvjeti: CPT je izvijestio o prenatrpanim smještajnim kapacitetima u kazneno-popravnoj ustanovi u Sarajevu i o nasilju među osuđenima u kazneno-popravnom zavodu u Zenici. CPT je također ustanovio da pritvorena lica provode 22 sata ili više dnevno u svojim ćelijama i da im se ne nude nikakve svrsishodne aktivnosti. Mentalno oboljeli osuđenici i dalje služe kaznu zatvora u zatvoru u Zenici čije su uvjete međunarodni promatrači opisali kao vrlo loše. Do decembra je evidentirana smrt tri zatvorenika, i to u zatvoru u Mostaru. Prema zvaničnicima, dva zatvorenika su umrla prirodnom smrću, dok je treći zatvorenik izvršio samoubistvo.

CPT je izvijestio da su materijalni uvjeti u pritvorskim ćelijama u većini stanica policije koje je obišla delegacija neadekvatna za držanje osoba lišenih slobode preko noći zbog nedovoljnog osvjjetljenja, slabe ventilacije, vrlo loših higijenskih uvjeta i nepostojanja madraca i posteljine. Uvjeti i broj pritvorskih ćelija u većini policijskih agencija su generalno ispod standarda EU.

Uprava: Prema izvještaju CPT-a od 5. jula, nadležni organi širom zemlje generalno nisu istražili navode o nepropisnom postupanju i zlostavljanju pritvorenika i zatvorenika, posebno navode koji se odnose na zadržavanje u policiji.

Nezavisno praćenje: Vlada je dozvolila posjete nezavisnim promatračima poštivanja ljudskih prava, a predstavnicima međunarodne zajednice je obezbijedila neometan pristup svim zatvorima, pritvorskim jedinicama i zatvorenicima. Međunarodni komitet Crvenog krsta/križa, CPT, predstavnici Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH i nevladine organizacije (NVO) i dalje imaju pristup zatvorima u nadležnosti ministarstava pravde i na državnom i na entitetskom nivou.

Unapređenje: Sudovi širom zemlje su tokom godine izricali alternativne sankcije, kao naprimjer, rad za opće dobro na slobodi, uvjetna osuda uz mjeru nadzora, veće finansijske kazne u zamjenu za kaznu zatvora i kućni pritvor pod elektronskim nadzorom, radi smanjenja prenatrpanosti kazneno-popravnih ustanova. Nadležni organi su izvijestili o blagom smanjenju broja slučajeva nasilja među zatvorenicima u kazneno-popravnim ustanovama širom zemlje.

d. Samovoljno hapšenje i pritvaranje

Zakonom je zabranjeno samovoljno hapšenje i pritvaranje i vlasti su općenito poštivale ovu zabranu.

Uloga policijskog i sigurnosnog aparata

Prema zakonu, državne policijske agencije obuhvataju Državnu agenciju za istrage i zaštitu (SIPA), Graničnu policiju, Službu za poslove sa strancima (s djelomičnim policijskim nadležnostima) i Direkciju za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini. Policijske agencije u entitetima (Ministarstvo unutrašnjih poslova RS-a i Federalna uprava policije FBiH), Policija Brčko Distrikta i 10 kantonalnih ministarstava unutarnjih poslova također imaju policijske nadležnosti. SIPA je nadležna za istrage djela organiziranog kriminala, trgovine ljudima, ratnih zločina, finansijskog kriminala i međunarodnog terorizma i pruža zaštitu svjedocima pred Sudom BiH. Granična policija BiH je nadležna za nadzor nad državnim granicom i zadržavanje nelegalnih migranata dok ne pređu u nadležnost Službe za poslove sa strancima. Granična policija je nadležna i za vođenje istraga drugih krivičnih djela povezanih sa granicom u skladu sa Krivičnim zakonom BiH, osim koruptivnih djela. Služba za poslove sa strancima je nadležna za traganje i praćenje legalnih i nelegalnih migracija. Direkcija za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini vrši fizičko osiguranje vladinih i diplomatskih objekata i pruža osobnu zaštitu državnim zvaničnicima i stranim državicima i diplomatama tokom posjete zemlji. Direkcija za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini također ima i ured za koordinaciju državnih policijskih agencija sa Interpolom. Federalna uprava policije FBiH provodi istrage međukantonalnih krivičnih djela, djela unutrašnjeg terorizma u Federaciji i krijumčarenje narkotika. Ministarstvo unutrašnjih poslova

RS-a vodi istrage djela unutrašnjeg terorizma i djela općeg kriminaliteta u RS-u. Policija Brčko Distrikta i kantonalne policijske agencije vode istrage djela općeg kriminaliteta i narušavanja javnog reda i mira. Zakoni kojima su propisane nadležnosti svake policijske agencije pri vladi na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou i u Brčko Distriktu su uveliko slični, ali se u nadležnostima ne preklapaju.

Vojne snage EU su nastavile pružati podršku vlastima zemlje u održavanju sigurnog i bezbjednog okruženja za stanovništvo zemlje. Štab NATO-a u Sarajevu nastavio je pomagati vlastima zemlje u provođenju reforme odbrane.

Civilne vlasti imaju efektivnu kontrolu nad snagama bezbjednosti, ali je složena struktura snaga bezbjednosti povremeno rezultirala izostankom djelotvorne koordinacije i jasne praktične podjele nadležnosti i odgovornosti.

Nekažnjavanje počinitelja ratnih zločina je i dalje problem. Veliki broj počinitelja zločina u toku rata 1992.-1995. na nižim nivoima i dalje je nekažnjen, među njima i oni koji su odgovorni za ubistvo oko 8.000 osoba u genocidu u Srebrenici, kao i oni koji su odgovorni za nestanak oko 8.000 drugih osoba za koje se pretpostavlja da su ubijene u toku rata. Od preko 20.000 slučajeva seksualnog nasilja počinjenog tokom rata, nadležni organi su procesuirali tek mali dio.

U svom izvještaju iz 2015. godine o obilasku zatvora i pritvorskih jedinica, CPT je naveo da su tokom razgovora mnoge osobe izjavile da su se tokom pojavljivanja pred sudijom i tužiteljem žalile na zlostavljanje od strane policije i zatvorskih službenika. Na njihove pritužbe nije bilo odgovora. CPT je naveo da čak i kada su na zatvorenicima bile vidljive povrede ili kada su dali izjave s navodima o zlostavljanju, uglavnom nije bilo očiglednih reakcija od strane tužiteljstva ili suda, osim što su ponekad nalagali zdravstveni pregled, često u prisustvu službenika koji je prijavljen za nepropisno postupanje.

Bilo je prijavljenih slučajeva korupcije u policiji (vidi Dio 4). Vlada posjeduje mehanizme istrage i kažnjavanja u slučaju zloupotrebe položaja i ovlasti i korupcije, ali je politički pritisak često sprečavao korištenje tih mehanizama. Promatrači smatraju da je nekažnjavanje pripadnika policije rasprostranjena praksa. I dalje su podnošeni izvještaji o korupciji u snagama bezbjednosti na državnom i entitetskom nivou. Pri svim policijskim agencijama postoje istražne jedinice unutrašnje kontrole. U toku cijele godine, uglavnom uz pomoć međunarodne zajednice, vlasti su za policijske i snage bezbjednosti organizirale obuku na temu borbe protiv zloupotrebe položaja i ovlasti i korupcije i poštivanja ljudskih prava. U toku 2015. godine su policijske agencije u BiH prijavile 723 krivična djela korupcije. Većina djela korupcije je bila komercijalne prirode (277 slučajeva). SIPA je provela 13 policijskih akcija (7 posto manje nego prethodne godine) i lišila slobode 61 osobu (u poređenju sa 66 osoba lišenih slobode u 2014.)

Procedure hapšenja i postupanje sa osobama lišenim slobode

Policija je generalno vršila hapšenja na osnovu sudskih naloga i dovoljno dokaza ili u skladu sa zakonom. Zakonom je propisano da će organi vlasti upoznati osobe lišene slobode o optužbama

za koje se sumnjiče odmah nakon što su uhapšene i da će policija osumnjičene osobe predati nadležnom tužilaštvu u roku od 24 sata od privođenja (odnosno u roku 48 sati u predmetima terorizma). Tokom ovog perioda policija može zadržati osobe lišene slobode radi istrage i obrade. Postupajući tužilac ima rok od 24 sata da osobu lišenu slobode pusti ili da od suda traži određivanje pritvora. Sud donosi rješenje u roku od naredna 24 sata. Trajanje ispitivanja je zakonom ograničeno na maksimalno šest sati. Pritvor, prema zakonu, ne može trajati duže od 12 mjeseci, s tim da su prema izvještajima neki pritvorenici ostali u pritvoru duže od tog perioda. Sistem puštanja iz pritvora uz plaćanje kaucije funkcioniра.

Pritvorenici imaju zakonsko pravo na advokata po svom izboru, a ako ne mogu snositi troškove zastupanja, sud im određuje advokata po službenoj dužnosti. Prema zakonu, advokat mora biti prisutan u toku saslušanja u prethodnom postupku i tokom sudskog postupka nakon podizanja optužnice. Pritvorenici imaju pravo odabrati branioca po službenoj dužnosti sa sudske liste advokata. U svom izvještaju od 5. jula, CPT je naveo da u velikoj većini slučajeva organi ne dozvoljavaju pritvorenicima da ostvare svoje pravo na branioca od samog početka pritvora. Osumnjičeni se prvi put sastaju s advokatom u vrijeme pojavljivanja pred tužiocem radi davanja izjave ili pred sudom. Obično pritvorenici ne mogu obaviti konsultacije sa advokatom prije pojavljivanja pred tužiocem ili sudijom. Maloljetne osobe sa kojima je delegacija CPT-a razgovarala također su tvrdile da su davale izjavu bez prisustva advokata ili druge osobe od povjerenja.

Mogućnost pritvorenih osoba da sudu ulože žalbu na zakonitost pritvaranja: Prema Zakonu o krivičnom postupku BiH, kao i prema zakonima o krivičnom postupku entiteta i Brčko Distrikta, osobe u pritvoru imaju pravo uložiti sudu žalbu na mjeru pritvora. Osim toga, sudovi mogu produžiti pritvor tek nakon što je osumnjičenik izveden pred sudsko vijeće od tri sudije radi objašnjenja okolnosti koje su dovele do određivanja mjere pritvora ili ukoliko sud na osnovu zakona odluči da postoji opasnost od bijega. Pritvorenici ili njihovi branioci mogu podnijeti zahtjev za puštanje iz pritvora na osnovu novih činjenica u predmetu.

e. Onemogućavanje pravičnog i javnog suđenja

Državnim ustavom je propisano pravo na pravično suđenje u građanskopravnim i krivičnopravnim postupcima, dok je entitetskim ustavima propisano neovisno pravosuđe, ali političke stranke i pripadnici organiziranih kriminalnih grupa su u politički osjetljivim predmetima ponekad vršili uticaj na pravosuđe i na državnom i na entitetskom nivou. Nadležni organi u nekoliko slučajeva nisu proveli sudske presude.

Sudski postupci

Prema zakonu, optuženi uživaju načelo prezumpcije nevinosti, pravo da budu odmah i detaljno upoznati s optužbama, uz besplatne usluge prevođenja, ukoliko su potrebne, i pravo na pravično i javno suđenje bez neopravdanog odugovlačenja postupka. Prema zakonu, optuženi ima pravo na odbranu po službenoj dužnosti ako je optužen za teško krivično djelo. Sudovi nisu u svim slučajevima imenovali advokate odbrane po službenoj dužnosti u predmetima u kojima je maksimalna zapriječena kazna zatvora do pet godina. Odbrana je generalno imala na raspolaganju adekvatno vrijeme i prostor za pripremu odbrane svojih klijenata. Prema zakonu,

optuženi imaju pravo da ispituju svjedoke optužbe, da pozivaju svjedoke odbrane i iznose dokaze u svoju odbranu, imaju pravo pristupa dokazima u posjedu vlasti koji su relevantni za njihov predmet i pravo na žalbu na presudu. Organi su generalno poštivali većinu ovih prava. Svi optuženi imaju ova prava.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izvještaja o postojanju političkih zatvorenika i pritvorenika.

Postupci i pravni lijekovi u građanskopravnim stvarima

Zakonom je fizičkim i pravnim osobama omogućeno da koriste pravna sredstva u građanskopravnim postupcima po tužbama za povrede ljudskih prava, kao i pravo na žalbu na sudsku presudu Evropskom sudu za ljudska prava. Vlasti nisu ispoštovale mnoge sudske presude u vezi s ljudskim pravima. Sudski sistem je opterećen velikim brojem zaostalih predmeta i nedostatkom djelotvornog mehanizma izvršenja sudskih naredbi. Neefikasnost sudstva podriiva vladavinu prava kroz umanjivanje djelotvornosti građanskopravnog postupka. Vladino nepoštivanje sudskih presuda primoralo je mnoge građane da se tužbom obrate Evropskom sudu za ljudska prava.

Restitucija imovine

Četiri „tradicionalne“ vjerske zajednice (muslimanska, pravoslavna, rimokatolička i jevrejska) podnijele su brojne zahtjeve za restituciju imovine koja je nacionalizirana u toku i nakon Drugog svjetskog rata. Obzirom da nema državnog zakona o povratu nacionalizirane imovine, mnogi zvaničnici su koristili takvu imovinu kao instrument etničke i političke manipulacije. U nekoliko slučajeva su vladini zvaničnici odbili izvršiti povrat imovine za koju je zakonski utvrđeno da pripada vjerskim institucijama.

Romi raseljeni tokom sukoba od 1992. do 1995. godine imali su poteškoća sa povratom svoje imovine iz razloga diskriminacije i zato što nisu imali dokumente kojima bi dokazali vlasništvo ili nikada nisu ni uknjižili pravo vlasništva u zemljišne knjige.

f. Samovoljno ili nezakonito ometanje prava na privatnost, porodicu, dom i korespondenciju

Zakonom su takve radnje zabranjene i nije bilo izvještaja o propustu vlasti da ispoštuju ove zabrane.

Dio 2. Poštivanje građanskih sloboda, uključujući i sljedeće:

a. Sloboda govora i štampe

Zakonom je propisana sloboda govora i štampe, ali se nivo poštivanja ovih prava od strane vlasti i dalje pogoršavao u toku godine. Došlo je do porasta broja slučajeva zastrašivanja, maltretiranja i upućivanja prijetnji novinarima i medijima, dok su medijski natpisi odražavali etničku i

političku privrženost. Pogoršanje političke situacije je dodatno doprinijelo medijskom izvještavanju koje je poticalo političku i etničku netrpeljivost. Nepostojanje transparentnosti u vlasništvu medija i dalje je problem. U RS-u su vlasti sporadično primjenjivale zakon donesen 2015. godine kojim se ograničava govor na internetu koji se kritički odnosi prema zvaničnicima i drugim osobama.

Sloboda govora i izražavanja: Iako je zakonom zabranjeno izražavanje koje potiče rasnu, etničku ili drugu netrpeljivost, kao i „govor mržnje“, vlasti nisu primjenjivale takve zabrane. U toku prvih devet mjeseci izvještajne godine nije bilo zakonskih ni administrativnih mjera kojima bi se ograničila sloboda govora.

Prema podacima Udruženja BH novinari za period 2006.-2015. nadležni organi su procesuirali svega 15 posto prijavljenih krivičnih djela počinjenih protiv novinara i istražili manje od jedne trećine svih slučajeva povrede prava novinara. Zbog toga su Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i nadležne komisije Parlamentarne skupštine BiH počele dokumentovati povrede slobode izražavanja. Udruženje BH novinari je nakon toga primijetilo veću spremnost policije i tužilaštava da provode istrage i procesuiraju slučajeve povrede slobode štampe.

Nezavisni analitičari su primijetili kontinuiranu tendenciju političara i drugih lidera da neželjene kritike okarakteriziraju kao govor mržnje ili nacionalnu izdaju. Do augusta je Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) zabilježila jednu pritužbu u vezi s govorom mržnje, koju je RAK odbacio. Do kraja augusta je samoregulatorno Vijeće za štampu BiH zaprimilo 118 pritužbi u vezi s govorom mržnje. Vijeće je utvrdilo da je u toku prvih osam mjeseci godine bilo 39 slučajeva poticanja mržnje i širenja mržnje kroz govor. Većina slučajeva se odnosila na online medije.

Sloboda štampe i medija: Zakonska zabrana izražavanja koje potiče rasnu, etničku ili drugu netrpeljivost odnosi se na štampane i radio-difuzne medije, izdavanje knjiga i online izdanja novina i žurnala, ali se ne primjenjuje. Zakonima je zaštita slobode štampe u većini slučajeva dodijeljena u nadležnost kantona u Federaciji i entitetskih organa vlasti u RS-u. Brojni mediji su i dalje izražavali široku raznolikost stavova, ali je izvještavanje bilo politički i etnički podijeljeno i mediji su i dalje bili pod neprimjerenim uticajem vlasti, političkih stranaka i privatnih interesnih grupa. Nekoliko nezavisnih štampanih medija se i dalje suočavalo sa finansijskim problemima koji su ugrozili njihov rad.

Vlasti su nastavile vršiti pritisak na medije kako bi ih odvratile od određenih oblika izražavanja, dok je kroz kontrolu od strane stranaka i vlasti nad najvećim sredstvima javnog informiranja u oba entiteta sužen opseg mišljenja. Javni RTV servisi su i dalje pod jakim pritiskom vlasti i političkih snaga zbog nepostojanja dugoročne finansijske stabilnosti i zbog ovisnosti o izvorima finansiranja pod političkom kontrolom. Ovi faktori su ograničili njihovu nezavisnost i doveli do konsistentno subjektivnog i politički obojenog informativnog sadržaja.

Javni RTV servisi, Radio-Televizija Bosne i Hercegovine (BHRT), Radio Televizija Republike Srpske (RTRS) i Radio-televizija Federacije BiH (FTV), i dalje se suočavaju s finansijskom nestabilnošću zbog problema naplate RTV takse i finansiranja. Državni javni RTV servis,

BHRT, čiji je sadržaj ocijenjen kao najuravnoteženiji i politički najneutralniji, najavio je 30. maja da će možda biti prisiljen obustaviti emitiranje programa zbog nedostatka sredstava. Institucionalna nestabilnost upravljačkih struktura FTV-a i dalje postoji, zbog čega je entitetski javni servis FBiH podložan političkom pritisku. Dok FTV i dalje odražava nekoliko slojeva političke pristrasnosti, RTRS je pod direktnom kontrolom Vlade RS-a koja entitetski javni servis koristi kao megafon političkih struktura vlasti u RS-u. Entitetske vlade su dodatno smanjile nezavisnost svojih emitera isključivanjem RAK-a iz procesa imenovanja upravnih odbora javnih radio-televizijskih servisa. Usljed konkurentnih političkih interesa, razni organi vlasti nisu uspostavili korporaciju javnih RTV servisa koja bi nadgledala rad svih javnih RTV servisa u zemlji, kako to nalaže zakon.

Nasilje i maltretiranje: U toku godine je došlo do porasta zastrašivanja i upućivanja prijetnji novinarima. Bilo je primjera zastrašivanja i politički motiviranih sporova protiv novinara zbog negativnog izvještavanja o liderima i organima vlasti. Do decembra je Linija za pomoć novinarima zabilježila 58 slučajeva povrede prava i sloboda novinara ili vršenja pritiska od strane zvaničnika vlasti ili organa za provođenje zakona.

Dana 13. marta je nekoliko učesnika srpskog ultranacionalističkog okupljanja na Ravnoj gori u blizini Višegrada verbalno i fizički napalo novinarsku ekipu televizije N1 i natjeralo ekipu FTV-a da prekine snimanje. Ekipa televizije N1 je o tome obavijestila policiju koja je nekoliko sati kasnije lišila slobode jednog napadača. Napad su osudili Potpredsjednik FBiH, Premijer Vlade Kantona Sarajevo, Predsjedavajući Vijeća ministara BiH, Udruženje BH novinari i uređivački odbori FTV-a i N1 te mnoge političke stranke i nevladine organizacije.

Dana 14. maja je tokom izvještavanja o paralelnim političkim protestima opozicionih i vladajućih stranaka u Banja Luci ekipa televizije BNTV verbalno napadnuta od strane grupe koja je ekipu nazvala izdajničkom i tražila da napusti lokaciju okupljanja. Tokom istog događaja, neidentificirani napadač je fizički napao reportera hrvatskog RTL-a Petra Panjikotu, udarivši ga šakom u glavu tokom prijenosa uživo. Novinaru BNTV-a Vladimiru Kovačeviću je kasnije Brane Čovićković, aktivista Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), uputio prijetnje putem Facebooka jer je bio nezadovoljan njegovim izvještavanjem sa događaja. Među ostalima, Ministarstvo vanjskih poslova Hrvatske, OSCE, Udruženje BH novinari, Klub novinara Banja Luka i udruga Hrvatski novinari su napade osudili i od nadležnih organa tražili da provedu istragu.

Dana 25. maja je Luka Petrović, generalni sekretar SNSD-a i delegat u Narodnoj skupštini RS-a, navodno prijetio Dragiši Sikimiću, glavnom i odgovornom uredniku web portala *MojaHercegovina.info*. Nezadovoljan sadržajem tekstova objavljenih na portalu, Petrović je navodno Sikimiću rekao da „ko se igra vatrom, mora se i opeći“ i zaprijetio tužbom u namjeri da informativni portal bankrotira. Navodno je Sikimića vrijeđao zbog njegovog invaliditeta. Udruženje BH novinari je odreagiralo i Petroviću uputilo pisano upozorenje te zahtijevalo da se javno izvini. Predstavnicu OSCE-a za slobodu medija također je osudila ovaj incident.

Cenzura ili ograničavanje sadržaja: Neke političke stranke su pokušale izvršiti utjecaj na uređivačke politike i medijski sadržaj putem zakonskih i finansijskih mjera. Zbog toga neki mediji provode autocenzuru.

U nekim slučajevima su medijski izvori izvijestili o prijetnjama zvaničnika da se više neće oglašavati ili su ograničavali pristup službenim informacijama. Preovladavajuće prakse ukazuju da je direktna povezanost između najvećih oglašivača i političkih krugova omogućila pristrasnu distribuciju vremena za oglašavanje. Javne kompanije, od kojih je većina pod kontrolom političkih stranaka, i dalje su glavni oglašivači. Medijske kuće koje se kritički odnose prema strankama na vlasti tvrde da im je bilo teško dobiti vrijeme za oglašavanje.

Sloboda izražavanja na internetu

Državne vlasti nisu ograničavale, niti prekidale pristup Internetu, niti su cenzurirale online sadržaj i nema vjerodostojnih informacija o tome da su vlasti nadzirale privatnu online komunikaciju bez odgovarajućeg zakonskog odobrenja. Zakonom je zabranjeno izražavanje koji izaziva rasnu, etničku ili drugu netrpeljivost, uključujući i govor mržnj. Organi vlasti provodili ovu vrstu zabrane u pogledu sadržaja online medija.

U toku godine su vlasti u RS-u sporadično provodile kontroverzni zakon iz 2015. godine kojim se društvene mreže na internetu tretiraju kao javno mjesto i propisuju novčane kazne za objavljivanje na internetu „uvredljivog ili uznemirujućeg“ sadržaja, koji nije jasno definiran. U aprilu 2015. godine su organi vlasti privede Sanela Menzila iz Kotor Varoši zbog komentara na njegovom Facebook profilu u vezi sa napadom na stanicu policije u Zvorniku, izvršenom nekoliko dana prije. Prema medijskim izvještajima, Menzil je osudio napad, ali je kritikovao odluku Federacije da proglasi dan žalosti. U maju 2015. godine je Adis Kusmić iz Banja Luke bio među 31 osobom privedenom u akciji policije RS-a nakon što je na Facebooku objavio komentar kojim je kritikovao predsjednika RS-a Milorada Dodika. Policija je ispitala Menzila i Kusmića, ali ih nije lišila slobode. Mediji su u augustu izvijestili da su u prethodnih 18 mjeseci nadležni organi primijenili zakon RS-a u 11 odvojenih slučajeva, uglavnom u vezi sa uvredama i prijetnjama objavljenim na Facebooku; u većini slučajeva su prijestupnicima izrečene novčane kazne.

Usvajanje ovog zakona je u početku izazvalo negativne, snažne reakcije novinara, nevladinih organizacija, političkih stranaka iz opozicije i međunarodne zajednice u zemlji. Krajem juna je Ustavni sud RS-a odbacio kao neosnovanu žalbu koju su zajednički podnijeli Transparency International, Udruženje BH novinari i Klub novinara Banja Luka, kojom su osporili zakonitost i ustavnost zakona.

Prema procjenama iz godišnjeg izvještaja RAK-a za 2015. godinu, 72 posto stanovništva je koristilo internet u 2015. godini.

Akadske slobode i kulturne manifestacije

Vlada nije ograničavala akademske slobode i kulturne manifestacije.

Osam javnih univerziteta u zemlji je i dalje etnički podijeljeno, kao i njihovi nastavni planovi i programi, diplome i relevantne nastavne aktivnosti. Profesori su ponekad u svojim predavanjima koristili pristrasan jezik. Odabir udžbenika i nastavnog materijala pojačavao je diskriminaciju i predrasude.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Sloboda okupljanja

Zakonom je zagarantirana sloboda okupljanja i vlasti su generalno poštivale ovo pravo. U RS-u je zabranjeno okupljanje ispred javnih institucija. Prema zakonu Tuzlanskog kantona iz oktobra 2015. godine, koji je izrađen u odgovoru na prethodne nasilne proteste, policiji je dozvoljeno da ograniči pristup zgradama i drugim objektima javnih institucija kada ocijeni da je to neophodno.

Sloboda udruživanja

Zakonom je zagarantirana sloboda udruživanja i vlasti su generalno poštivale ovo pravo, iako su neke NVO prijavile da su imale poteškoća prilikom registracije kao pravnih lica. Nekoliko nevladinih organizacija je izrazilo isfrustriranost dugim birokratskim procedurama registracije na državnom nivou. Saradnja između vlasti i organizacija civilnog društva na državnom i entitetskom nivou je i dalje slaba ili čak ne postoji, a podrška vlasti organizacijama civilnog društva je i dalje netransparentna, posebno u pogledu dodjele novčanih sredstava.

c. Vjerske slobode

Vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o vjerskim slobodama u svijetu (*International Religious Freedom Report*) na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Sloboda kretanja, interno raseljene osobe, zaštita izbjeglica i osobe bez državljanstva

Zakonom su omogućeni sloboda kretanja unutar zemlje, putovanje u inostranstvo, emigracija i repatrijacija i propisane su mjere u cilju izbjegavanja apatridije. Vlasti su generalno poštivale ta prava, s tim da su u praksi ipak ostala neka ograničenja.

Povrede prava migranata, izbjeglica i osoba bez državljanstva: Vlasti rutinski smještaju tražitelje azila u imigracione detencijske centre bez dokumentovanja njihovih zahtjeva za azil i često potencijalnim tražiteljima azila izdaju naredbe o protjerivanju ili naredbe o detenciji, bez da im pruže mogućnost da podnesu zahtjev za azil. Prema informacija Ureda Visokog povjerenika UN-a za izbjeglice (UNHCR), vlasti su u prvih šest mjeseci izvještajne godine u imigracionom centru zadržale pet tražitelja azila iz Srbije i jednog iz Turske. U detencijskim centrima informacije o pravu na traženje azila nisu odmah na raspolaganju potencijalnim tražiteljima azila. UNHCR je izrazio zabrinutost da stranci u detenciji možda nemaju pristup postupku podnošenja azila i da vlasti mogu prije vremena vratiti neke potencijalne tražitelje azila prema sporazumima o ponovnom prihvatu stranaca.

Vlasti saraduju sa UNHCR-om i drugim humanitarnim organizacijama na pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim osobama, izbjeglicama, izbjeglicama koje se vraćaju u zemlju, tražiteljima azila, osobama bez državljanstva i drugim osobama obuhvaćenim mandatom UNHCR-a.

Interno raseljene osobe

U toku rata od 1992. do 1995. godine oko milion stanovnika je bilo interno raseljeno. Prema statističkim podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, 98.324 osobe još uvijek imaju status interno raseljenih osoba. Većina Bošnjaka i Hrvata su raseljeni iz RS-a, dok su Srbi raseljeni iz Federacije. Na početku godine je UNHCR pružao zaštitu i/ili pomoć 84.500 interno raseljenih osoba. Prema podacima UNHCR-a, oko 7.000 osoba, među njima i interno raseljene osobe, i dalje, 20 godina nakon rata, živi u kolektivnom smještaju širom zemlje, koji je prvobitno trebao biti privremenog karaktera. Znatno broj interno raseljenih osoba i povratnika živi u uvjetima ispod standarda koji utječu na njihovu egzistenciju.

Daytonskim mirovnim sporazumom je zagantirano pravo na povratak osobama koje su raseljene tokom rata. Državnim ustavom i zakonima omogućeni su dobrovoljni povratak ili preseljenje interno raseljenih osoba u skladu sa Vodećim principima UN-a o internom raseljensu.

Iako je stopa fizičkog nasilja nad povratnicima iz manjinskih zajednica znatno opala nakon rata, izolirani napadi se i dalje dešavaju. Generalno se ne provodi adekvatna istraga takvih napada, niti se počinitelji krivično gone. Povratnici iz manjinskih zajednica se i dalje suočavaju sa preprekama u ostvarivanju svojih prava u mjestima povratka.

Nije bilo zakonskih ograničenja pristupu interno raseljenih osoba humanitarnim organizacijama i pomoći, ali su procedure podnošenja zahteva za pomoć komplicirane i interno raseljene osobe često nisu bile u stanju snositi troškove vezane za podnošenje zahtjeva za pomoć.

Zaštita izbjeglica

Pristup azilu: U zemlji je donesen novi Zakon o azilu koji je stupio na snagu u februaru. Zakonom je regulirano odobrenje azila (izbjegličkog statusa ili statusa supsidijarne zaštite) i vlasti su uspostavile sistem pružanja zaštite izbjeglicama. Tražitelji azila čiji zahtjevi za azil nisu riješeni imaju pravo na smještaj u azilantskom centru sve dok Ministarstvo sigurnosti ne riješi njihove zahtjeve, što obično traje tri mjeseca ili duže. Tražitelji azila imaju pravo žalbe na negativnu odluku u roku od 15 dana u predmetima koji se rješavaju u redovnom postupku i u roku od 8 dana u predmetima koji se rješavaju u hitnom postupku. U slučajevima koji se rješavaju u hitnom postupku, zakon nalaže sudu da donese odluku u roku od 30 dana. Sistem pružanja zaštite izbjeglicama je i dalje nedovoljno transparentan.

Prema UNHCR-u, podnositeljima zahtjeva za izbjeglički status nije pružana pravna pomoć, nema jasnih standarda dokazivanja niti metoda ocjenjivanja vjerodostojnosti zahtjeva, dok su smjernice za određivanje postojanja rizika od progona prekomjerno stroge. UNHCR je izrazio zabrinutost i u pogledu detencije potencijalnih tražitelja azila kojima može biti onemogućen

pristup azilantskim postupcima i koji mogu biti vraćeni prema sporazumima o ponovnom prihvatu stranaca.

Sigurna zemlja porijekla/tranzita: Zakonom je određena primjena koncepta „sigurne zemlje porijekla ili sigurne treće zemlje. Prema ovom zakonu, nadležni organi mogu odbiti zahtjev za azil svih podnositelja koji ne mogu dokazati da se ne mogu vratiti u zemlju porijekla ili bilo koju zemlju tranzita osim putem prisilnog povratka.

Trajna rješenja: Program integracije, preseljenja i povratka je propisan zakonima. Zemlja je potpisnica regionalnog programa za stambeno zbrinjavanje koji je zaključen uz posredovanje UNHCR-a i OSCE-a, a čiji je cilj iznalaženje trajnih rješenja za oko 74.000 izbjeglica i raseljenih osoba iz četiri zemlje regiona, uključujući i 14.000 najranjivijih izbjeglica iz BiH, povratnika i interno raseljenih osoba u BiH. Dugotrajni postupak odabira korisnika usljed problema vezanih za kapacitet i upravljanje doveo je do dodatnih kašnjenja u rekonstrukciji stambenih jedinica za korisnike. Do decembra je 100 porodica primilo pomoć iz stambenog programa. Fragmentirana institucionalna organizacija predstavlja problem u kontinuitetu koji doprinosi administrativnim odugovlačenjima u realizaciji trajnih rješenja. Drugi problem se odnosi na politički imperativ u BiH da se izvrši proporcionalan odabir korisnika među konstitutivnim narodima za program koji je prvobitno namijenjen odabiru korisnika na osnovu kriterija dobrovoljnosti. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o državljanstvu BiH iz 2013. godine, a koji je usvojen u RS-u 2014. godine, i u Federaciji u maju, dozvoljena je naturalizacija izbjeglica nakon što ispune uvjet da prethodno u zemlji imaju boravište u razdoblju od 5 godina. U toku prvih šest mjeseci izvještajne godine je naturalizacija odobrena za 16 osoba koje borave u RS-u.

Privremena zaštita: Vlada je odobrila status supsidijarne zaštite osobama koje ne ispunjavaju uvjete za sticanje izbjegličkog statusa. U toku prvih šest mjeseci godine su vlasni odobrile supsidijarnu zaštitu četiri osobi i status privremene zaštite produžile za osam osoba.

Dio 3. Sloboda učešća u političkom procesu

Ustavom i zakonom je građanima pružena mogućnost da biraju vlast na slobodnim i pravičnim izborima koji se održavaju periodično, na osnovu općeg i jednakog prava glasa. Građani su generalno koristili ovo pravo, ali su promatrači primijetili određeni broj nedostataka.

Izbori i političko učešće

Nedavni izbori: Opći izbori su održani u 2014. godini u konkurentnom okruženju u kojem su kandidati i političke stranke slobodno vodili predizbornu kampanju i predstavili svoje programe. Prema ODIHR-u, Centralna izborna komisija (CIK) je efikasno provela izbore, s tim da su međunarodni promatrači dali brojne vjerodostojne opise prema kojima su političke stranke manipulirale sastavom biračkih odbora, čime je doveden u opasnost integritet izbornog procesa. Prijavljeni su problemi i u toku brojanja glasova zbog neadekvatnog poznavanja odgovarajućih procedura od strane članova biračkih odbora. Prema ODIHR-u, sistem kojim se regulira finansiranje predizbornih kampanja nije adekvatan da bi osigurao transparentnost, integritet i odgovornost izbornih procesa. Prema ocjeni promatrača iz koalicije domaćih nevladinih

organizacija, općinski izbori održani u oktobru 2016. godine su generalno provedeni u skladu sa Izbornim zakonom.

Političke stranke i političko učešće: Predsjednici nekoliko manjih političkih stranaka su se žalili da veće stranke uživaju stvarni monopol nad ministarstvima, javnim službama i medijima, dok je članstvo u dominantnoj stranci preduvjet za napredovanje.

Učešće žena i manjina: Iako niti jedan zakon ne ograničava učešće žena u političkom procesu, patrijarhalna kultura u zemlji ograničava aktivno učešće žena u politici. Iako prema zakonu najmanje 40 posto kandidata političkih stranaka moraju biti žene, žene se nalaze na svega 23 od 152 funkcije u ministarstvima u zemlji. Žene su osvojile 13 posto mandata u Domu naroda BiH (2 od 15). Žene zauzimaju dva od devet ministarskih pozicija u Vijeću ministara BiH.

Prema zakonu, Srbi, Hrvati i Bošnjaci, koji su prema Ustavu „konstitutivni narodi“ u zemlji, kao i „ostali“ koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici ova tri naroda, moraju biti adekvatno zastupljeni na svim nivoima vlasti. Međutim, vlasti nisu poštivale ovu odredbu. Osim tri konstitutivna naroda, postoji 16 priznatih nacionalnih manjina koje su i dalje uveliko nezastupljene u vlasti. Nema predstavnika manjina u državnom parlamentu. Vlada nije donijela izmjene u skladu s presudama Suda za ljudska prava, od kojih je prva donesena 2009. godine, u kojima je Sud utvrdio da je Ustav zemlje diskriminirajući prema „ostalima“, kao što su Jevreji i Romi, s obzirom da im onemogućava da se kandidiraju za Predsjedništvo i Dom naroda. Dana 10. juna je Sud za ljudska prava donio odluku u korist Ilijaza Pilava, Bošnjaka, hirurga iz Srebrenice, koji je tužio državu nakon što mu CIK nije potvrdio kandidaturu za Predsjedništvo 2006. i potom 2010. godine. Sud je jednoglasno zaključio da je država izvršila povredu Evropske konvencije o ljudskim pravima kroz diskriminaciju Pilava i naredio joj da mu isplati odštetu u iznosu od 6.600 eura (7.300 USD). Vlasti nisu provele ni presudu Suda za ljudska prava iz 2014. godine u korist Azre Zornić koja nema pravo kandidirati se za Predsjedništvo BiH i Dom naroda BiH zato što odbija da se izjasni kao pripadnica bilo kojeg konstitutivnog naroda.

Dio 4. Korupcija i nedostatak transparentnosti vlasti

Zakonom su propisane kazne za krivična djela korupcije u vlasti, međutim, vlada ne provodi zakon djelotvorno niti daje korupciji u vlasti prioritet kao ozbiljnom problemu. Zvaničnici često prolaze nekažnjeno za koruptivna djela i korupcija i dalje preovladava u velikom broju političkih institucija i privrednih subjekata.

Korupcija: Iako javnost na korupciju gleda kao na endemičnu pojavu u javnoj sferi, malo je zahtjeva javnosti da se korumpirani zvaničnici vlasti procesuiraju. Ogromna državna, entitetska, kantonalna i općinska administracija, koja je na svim nivoima nadležna da donosi zakone i druge propise koji se odnose na rad organa, stvorila je sistem s nedovoljno transparentnosti i omogućila korupciju. Postojanje velikog broja nivoa vlasti je korumpiranim zvaničnicima pružilo ogromne mogućnosti da traže „naknade za uslugu“. Prema tvrdnjama profesora i studenata, korupcija i dalje postoji na svim nivoima sistema visokog obrazovanja. Profesori sa nekoliko univerziteta su izjavili da je podmićivanje uobičajena praksa i da su bili izloženi pritisku od kolega i nadležnih

da daju više ocjene studentima sa rodbinskim ili političkim vezama. Postoje vjerodostojni navodi o korupciji u javnim nabavkama, zapošljavanju u javnom sektoru i u sistemu zdravstvene zaštite.

Izjave o ukupnom imovinskom stanju: Kandidati za visoke javne funkcije, uključujući i mandate u parlamentu na državnom i entitetskom nivou, i za članove Vijeća ministara i entitetskih vlada, podliježu zakonskoj obavezi popunjavanja i predaje imovinskog kartona, ali su promatrači primijetili da u zakonima nema standarda Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj i drugih međunarodnih organizacija. Centralna izborna komisija je nadležna za nadzor nad poštivanjem zakona. Organi vlasti generalno nisu javno objavljivali imovinske kartone, najvećim dijelom zbog sukoba između zakona koji uređuju obavezu podnošenja imovinskih kartona i zakona o zaštiti ličnih podataka. Zakoni kojima je propisana obaveza podnošenja imovinskih kartona ne propisuju adekvatne istražne mehanizme i mehanizme provođenja zakona. Zbog toga, javni dužnosnici i članovi njihovih porodica često su prijavljivali tek dio svoje ukupne imovine i dugovanja.

Postoje zakonom propisane krivične sankcije za nepoštivanje obaveze podnošenja imovinskog kartona, s tim da u prvih 10 mjesecu izvještajne godine nadležni organi nisu izricali takve sankcije.

Pristup javnosti informacijama: Iako prema zakonu građani imaju pristup informacijama u posjedu vlasti, mnogi organi vlasti nisu poštivali zakon. Udruženja građana su rijetko koristila zakonsku mogućnost, djelimično zbog odredbi koje vlastima daju diskreciono pravo da odbiju pristup informacijama, ako ocijene da je to u interesu institucije od koje se informacije traže.

Dio 5. Stav vlade u pogledu međunarodnih istraga i istraga nevladinog sektora u vezi sa navodima o povredama ljudskih prava

Širok spektar grupa i nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava je generalno djelovao bez ograničenja od strane vlasti i istraživao je i objavljivao rezultate istraga o povredama ljudskih prava. Zvaničnici vlasti i u Federaciji i u RS-u su ponekad nastojali da ograniče aktivnosti NVO sektora. Mnoge nevladine organizacije su se žalile da je postupak registracije NVO, koji traje do godinu dana, i dalje prekomjerno složen i predugačak.

Nevladine organizacije su izvijestile o slaboj saradnji sa vlastima i ni u jednom entitetu ne postoje zvanični mehanizmi saradnje između nevladinog sektora i vlasti. Iako Vijeće ministara ima pravo vratiti bilo koji nacrt zakona koji nije prošao kroz proces konsultacija sa nevladinim organizacijama, ono nije koristilo taj mehanizam. Vijeće ministara je NVO sektor u velikoj mjeri isključio iz procesa odlučivanja o pitanjima od političkog značaja ili osjetljivosti. Ipak, NVO nastavljaju uspostavljati veći stepen saradnje sa vlastima na nižim nivoima.

Zbog neefikasnosti, postupak registracije NVO ili postupak izmjene pravilnika o organizaciji NVO traje znatno duže nego što je to propisano zakonom. Nepostojanje adekvatnog finansiranja i dalje predstavlja najteži problem za organizacije civilnog društva. Mnoge ovise ili o pomoći vlasti ili o međunarodnoj pomoći. Organizacije koje se ne smatraju prijetnjom strankama na

vlasti uglavnom su primale podršku od strane lokalnih vlasti. Nevladine organizacije nisu zaštićene niti jednim mehanizmom od političkog, vjerskog i etničkog utjecaja na podršku koju primaju od vlasti.

Ujedinjene nacije i druga međunarodna tijela: Vlasti RS-a su bile manje susretljive i kooperativne nego vlasti na nivou države i Federacije sa Uredom visokog predstavnika, koji je formiran Daytonskim sporazumom i ima posebne izvršne ovlasti u BiH.

Organi vlasti koji se bave ljudskim pravima: Institucija ombudsmana za ljudska prava na državnom nivou ima ovlasti da istražuje povrede domaćih zakona o ljudskim pravima u ime građana i da vlastima daje preporuke za otklanjanje povreda. Preporuke ombudsmana nisu zakonski obavezujuće. Institucija ombudsmana je izjavila da je u toku 2015. godine obradila preko 340 predmeta i izdala 324 preporuke, od kojih je oko polovina ispoštovana. Najveći broj slučajeva se odnosio na zlostavljanje na radnom mjestu (37), diskriminaciju na osnovu nacionalne pripadnosti (13), diskriminaciju na osnovu nacionalnog ili društvenog porijekla (8) i diskriminaciju na osnovu stepena obrazovanja (8). Pripadnici međunarodne zajednice su primijetili da ombudsmani nemaju dovoljna sredstva za djelotvorno funkcioniranje i da se moraju boriti protiv neusaglašenosti među predstavnicima tri konstitutivna naroda oko toga šta predstavlja povredu ljudskih prava. Na čelu Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH je jedan Bošnjak, jedan Hrvat i jedan Srbin.

Državni parlament ima Zajedničku komisiju za ljudska prava. Komisija, koja broji 12 članova, učestvovala je u aktivnostima u vezi s ljudskim pravima skupa sa vladinim i nevladinim organizacijama.

Dio 6. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Maksimalna kazna zapriječena za djelo silovanja i silovanja supružnika je zatvorska kazna u trajanju od 15 godina. Osjećaj stida među žrtvama silovanja i propust policije da tretira silovanje supružnika kao teško krivično djelo spriječili su djelotvornu primjenu zakona. Stoga, slučajeve silovanja, posebno silovanja od strane supružnika, žrtve često nisu prijavljivale policiji, dok ih organi nisu prijavljivali u stvarnom broju. Prema statističkim podacima Gender centra Federacije BiH, 53 posto žena starijih od 15 godina doživjelo je neki vid nasilja ili povrede svojih prava. U odvojenoj studiji provedenoj na uzorku od 3.300 domaćinstava u zemlji, jedna od četiri žene su doživjele nasilje, a jedna od deset žena je doživjela nasilje u toku protekle godine. Najčešće žrtve nasilja su žene dobi od 18 do 24 godine. Studija također pokazuje da je svega 5.5 posto žena koje su žrtve nasilja zatražilo pomoć.

Nasilje nad ženama, uključujući i seksualne napade i nasilje u porodici, i dalje je rasprostranjeno i nedovoljno prijavljeno. Iako oba entiteta imaju zakone prema kojima je policija obavezna počinitelja nasilja udaljiti iz porodičnog stambenog prostora, službenici rijetko ili nikad ne primjenju takve odredbe. Policija je često bila pod pogrešnim dojmom da treba voditi računa o tome gdje će počinitelj živjeti. Zbog toga su žene u opasnosti bile prisiljene da odu u sigurne kuće. NVO su izvijestile da su nadležni organi, posebno u RS-u, gdje je nasilje u porodici

kvalificirano kao prekršaj, često vraćali počinitelje u porodice u roku od manje od 24 sata nakon što je počinjeno djelo nasilja. U Federaciji nadležni organi imaju diskreciono pravo da odluče da li će kvalificirati djelo nasilja u porodici kao krivično djelo ili prekršaj. Stručnjaci procjenjuju da svega 10 posto žrtava nasilja u porodici slučaj prijavi policiji.

Zemlja je preduzela nekoliko inicijativa za borbu protiv silovanja i nasilja u porodici. U julu 2015. godine je vlada usvojila zvaničnu strategiju za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama za period 2015.-2019. U augustu je Agencija za ravnopravnost spolova potpisala protokol o saradnji sa devet sigurnih kuća u zemlji koje vode nevladine organizacije, u kojima je moguće istovremeno smjestiti do 200 žena. Finansiranje sigurnih kuća, od kojih su se neke proširile i na pružanje skloništa žrtvama trgovine ljudima, i dalje je problem. Predstavnici nevladinih organizacija tvrde da je potrebno barem udvostručiti postojeće kapacitete.

Uprkos nastojanjima vlasti, žene nisu u potpunosti koristile mehanizme zaštite koji su im na raspolaganju prema zakonu zato što nisu dovoljno upoznate sa mjerama zaštite ili zato što su zabrinute za posljedice otkrivanja djela nasilja. Osim toga, iako je policija prošla kroz specijaliziranu obuku kako bi se osposobila za postupanje u slučajevima nasilja u porodici, NVO su izvijestile o rasprostranjenoj nespremnosti policije u oba entiteta da razdvajaju porodice lišavanjem slobode počinitelja.

Agencije koje pružaju socijalne usluge nedovoljno su finansirane, nedovoljno kadrovski popunjene i nisu obučene za djelotvorno pružanje pomoći žrtvama. Veliki broj nevladinih organizacija koje predano pomažu žrtvama nasilja u porodici djeluje kako bi nadomjestio taj nedostatak. Devet takvih organizacija formiralo je snažnu mrežu saradnje pod nazivom Sigurna mreža. Mreža je uspostavila dvije vruće linije, po jednu u svakom entitetu, putem koje se žene mogu obratiti kada su im usluge Mreže potrebne, a da pritom ne žele kontaktirati policiju. Do kraja jula je preko vrućih linija primljeno oko 2.500 poziva.

Seksualno zlostavljanje: Seksualno zlostavljanje je zakonom zabranjeno, ali je predstavljalo ozbiljan problem. Nevladine organizacije su izvijestile da žrtve seksualnog zlostavljanja gotovo niti u jednom slučaju nisu uložile tužbu zato što način na koji je s njima postupano nisu smatrale nezakonitim i nisu znale da imaju pravo na zakonsku zaštitu od seksualnog zlostavljanja.

Reproduktivna prava: Parovi i osobe pojedinačno imaju pravo da donesu odluku o broju djece, razmaku između dvoje ili više djece, kao i o vremenu u kojem će dobiti djecu, da upravljaju svojim reproduktivnim zdravljem i da imaju informacije i načine da to urade bez diskriminacije, prisile i nasilja.

Diskriminacija: Žene zakonski imaju jednak pravni status i prava kao i muškarci i organi vlasti ih generalno jednako tretiraju. Zakon izričito ne nalaže jednaku naknadu za jednak rad, ali zabranjuje rodnu diskriminaciju. Žene i muškarci su generalno jednako plaćeni za jednak rad u javnim preduzećima, ali ne i u svim privatnim preduzećima. Prema specijalnom izvještaju Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH iz 2015. godine o zaštiti majki, postoji rasprostranjena diskriminacija žena na poslu, kao i neopravdano otpuštanje s posla trudnica i porodilja. U mnogim oglasima za popunjavanje upražnjenih radnih mjesta su otvoreno navedeni

diskriminirajući kriteriji za žene, kao što su starosna dob i fizički izgled. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u agencijama za provedbu zakona.

Djeca

Upis djece u matičnu knjigu rođenih: Prema zakonu, dijete čiji je barem jedan roditelj državljanin BiH također je državljanin BiH, bez obzira na mjesto rođenja. Ako je dijete rođeno na teritoriji BiH, a državljanstvo njegovih roditelja nije poznato ili su bez državljanstva, ono ima pravo na državljanstvo BiH. Roditelji generalno vrše upis djece u matičnu knjigu rođenih odmah po rođenju djeteta, s tim da ima izuzetaka, posebno u romskoj zajednici. Jedno romsko udruženje građana, Budi mi prijatelj, otkrije godišnje od 10 do 15 romske djece koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih.

NVO Vaša prava je procijenila da u zemlji postoji nešto manje od 80 djece koja nisu upisana u matične knjige rođenih. UNHCR je putem usluga pravne pomoći jedne lokalne NVO vršio upis djece, uglavnom Roma, u matičnu knjigu rođenih, čiji ih roditelji prethodno nisu upisali. Djeca koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih su iskusila znatne prepreke u smislu ostvarenja socijalnih prava, prava na obrazovanje i zdravstvene zaštite.

Obrazovanje: Osnovno i srednje obrazovanje je besplatno, a obavezno samo od šeste do petnaeste godine.

Zlostavljanje djece: Postoji problem nasilja u porodici usmjerenog protiv djece. Policija je provela istragu i podnijela krivične prijave u pojedinačnim slučajevima zlostavljanja djece. Državna Agencija za jednakost spolova je procijenila da se nasilje u porodici vrši u jednoj od pet porodice. Općinski centri za socijalni rad su nadležni da štite prava djece, ali nemaju resurse i nisu u mogućnosti obezbijediti smještaj za djecu koja su pobjegla od zlostavljanja u porodici ili za djecu koja se trebaju izmjestiti iz porodica koje ih zlostavljaju.

Brakovi sklopljeni s maloljetnom osobom i prisilni brakovi: Prema zakonu, donja granica starosti u kojoj je dozvoljeno sklapanje braka je 18 godina prema vlastitoj odluci, odnosno 16 godina uz pristanak roditelja. U nekim romskim zajednicama djevojčice ulaze u brak u dobi od 12 do 14 godina. Aktivisti i aktivistkinje dječijih prava i borbe protiv trgovine ljudima su primijetili da tužiocima nisu spremni pokretati krivične istrage i goniti slučajeve ugovorenih brakova sa maloljetnim Romkinjama zato što su takvi brakovi „njihov stil života”. Vlasti nemaju program čiji bi konkretan cilj bio smanjenje pojave sklapanja braka sa maloljetnom osobom.

Seksualna eksploatacija djece: Prema državnim zakonu, za seksualnu eksploataciju djece zapriječena je kazna zatvora do 10 godina. Optuženima se može izreći kazna zatvora od ukupno 20 godina pod određenim otežavajućim okolnostima. Na entitetskom nivou se izriču kazne zatvora od 3 do 15 godina. Dana 16. juna su u Federaciji izglasane dugo očekivane izmjene i dopune Krivičnog zakona kojima je kažnjiva trgovina ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada i organizirana trgovina ljudima. Do mjeseca juna je policija u FBiH često maloljetne osobe dobi od 14 ili više godina tretirala kao „maloljetne prostitutke“, a ne kao žrtve silovanja ili trgovine ljudima. Nevladine organizacije koje se bave pravima žena i djece su se

žalile da je zakonom policiji omogućeno da podvrgava maloljetnike životne dobi od 14 do 17 godina ispitivanju i krivičnom gonjenju. Prema krivičnim zakonima entiteta, zloupotreba djece ili maloljetnih osoba za pornografiju predstavlja krivično djelo kažnjivo kaznom zatvora od jedne do pet godina. Nadležni organi su generalno provodili ove zakone. Zakonom je zabranjen seksualni odnos s djetetom i prema zakonu, osoba mlađa od 18 godina se smatra djetetom, odnosno maloljetnikom.

Djevojčice su bile žrtve komercijalne seksualne eksploatacije i prema izvještajima, Romkinje dobi od svega 12 godina su bile prisiljavane na sklapanje braka i služenje u domaćinstvu. Djeca su također korištena i za proizvodnju pornografije

Međunarodne otmice djeteta: Zemlja je potpisnica Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine. Za informacije o zemlji vidi *Godišnji izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o otmici djece od strane jednog roditelja i odvođenju djeteta preko državne granice (Annual Report on International Parental Child Abduction)* na travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html.

Antisemitizam

Nije bilo izvještaja o antisemitskom nasilju protiv pripadnika Jevrejske zajednice koja, prema procjenama vlasti, broji manje od 1.000 pripadnika.

Trgovina ljudima

Vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o trgovni ljudima (*Trafficking in Persons Report*) na: www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Osobe sa invaliditetom

Zakonima na entitetskom i državnom nivou zabranjena je diskriminacija osoba sa fizičkim, čulnim, intelektualnim i mentalnim invaliditetom prilikom zapošljavanja, u oblasti obrazovanju, kod ostvarenja prava na zdravstvenu zaštitu, prilikom putovanja zrakom i drugim vidovima transporta, u pravosudnom sistemu i u pogledu korištenja ostalih javnih usluga. U julu je Parlamentarna skupština BiH usvojila revidirane izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije BiH kojima se izričito zabranjuje diskriminacije na osnovu invaliditeta. Međutim, nastavljena je diskriminacija po ovoj osnovi.

Zakoni u oba entiteta zahtijevaju povećanu fizičku pristupačnost objektima za osobe s invaliditetom, ali nadležne institucije rijetko primjenjuju takve zakonske odredbe. Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava žalile su se da se novi javni objekti i dalje grade na način koji ne omogućava pristup osobama sa invaliditetom.

Zakonom je djeci s invaliditetom omogućeno da pohađaju redovnu nastavu kada je to moguće. Škole su često isticale da nisu u stanju prihvatiti takvu djecu zbog nedostatka finansijskih sredstava i opreme. Djeca s poteškoćama u razvoju pohađaju nastavu prema redovnim nastavnim planovima i programima u redovnim školama ili idu u specijalne škole. Roditelji djece s

poteškoćama u razvoju, posebno one djece s većim procentom invaliditeta, nailaze na velike prepreke i organi vlasti ih generalno prepuštaju da sami iznađu odgovarajuće obrazovanje za svoju djecu, iako se u školama te kroz nevladine organizacije nudi sve veći broj programa za djecu s poteškoćama u razvoju. Roditelji djece sa znatnim poteškoćama u razvoju primaju od vlasti finansijsku pomoć u ograničenom iznosu ili je ne primaju nikako, uprkos činjenici da mnogi od njih nisu zaposleni zbog toga što moraju o svojoj djeci voditi računa 24 sata dnevno.

Nevladine organizacije su se također žalile da vlasti ne provode efikasno zakone i programe da bi pomogle osobama sa invaliditetom.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Manjine su se suočile s problemom diskriminacije u oblasti zapošljavanja i obrazovanja i u javnom i privatnom sektoru. Iako je diskriminacija zakonom zabranjena, aktivisti ljudskih prava su se često žalili na neadekvatnu primjenu zakona.

Maltretiranje i diskriminacija manjina i dalje su se dešavali širom zemlje. Primjeri obuhvataju oskrnuće grobalja, ispisivanje grafita, podmetanje požara, nanošenje štete bogomoljama i drugim vjerskim objektima, verbalno maltretiranje, otkaz s posla, prijetnje i fizičke napade. U nekim slučajevima su incidenti često bili povezani s imovinsko-pravnim sporovima.

Nasilje i djela zastrašivanja etničkih manjina često su bili usmjereni na vjerske simbole i objekte određene manjine. Za više informacija vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o vjerskim slobodama u svijetu (*International Religious Freedom Report*) na: www.state.gov/religiousfreedomreport/.

Već četvrtu godinu zaredom, roditelji više od 500 djece bošnjačke nacionalnosti u povratničkim zajednicama širom RS-a bojkotirali su nastavu u javnim školama i svoju djecu poslali da pohađaju alternativnu nastavu koju finansira i organizira Federalno ministarstvo obrazovanja, uz podršku Vlade Kantona Sarajevo i Islamske zajednice. Razlog za njihov bojkot je odbijanje Ministarstva prosvjete RS-a da odobri izučavanje grupe nacionalnih predmeta i insistiranje da zvaničan naziv jezika na kojem se djeca podučavaju u javnim školama bude „jezik bošnjačkog naroda“, a ne „bosanski jezik“, kako stoji u Ustavu BiH. Roditelji su optužili organe vlasti u RS-u za onemogućavanje korištenja njihovog ustavnog prava da njihova djeca uče na svom jeziku, što je jedna od međunarodnih obaveza zemlje, dok su organi vlasti RS-a i dalje insistirali da poštuju Ustav RS-a.

Aktivisti ljudskih prava su naveli da mnogi udžbenici jačaju stereotipe o etničkim zajednicama u zemlji, dok drugi nisu iskoristili priliku da razbiju stereotipe nespominjanjem određenih etničkih zajednica, posebno Jevreja i Roma. Državni i entitetski zvaničnici generalno nisu djelovali u pravcu sprječavanja takve diskriminacije. Human Rights Watch je tvrdio da se nacionalnim kvotama u raspodjeli radnih mjesta u Federaciji i RS-u nesrazmjerno isključuju Romi i druge manjine. Kvote su bazirane na rezultatima popisa stanovništva 1991. godine, s manjkom u prebrojavanju tih manjina.

Dana 30. juna je Agencija za statistiku BiH objavila rezultate popisa provedenog još 2013. godine. Među rezultatima se ne spominje veličina romske populacije. Procjene veličine romske populacije u zemlji se kreće od 25.000, prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, do 60.000-80.000, prema procjenama nekoliko nevladinih organizacija koje zagovaraju prava Roma. Romi su diskriminirani prilikom pokušaja ostvarivanja prava na stambeno zbrinjavanje, prava na zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i zapošljavanje. Vođe romskih zajednica su izvijestile da je diskriminaciji prilikom ostvarivanja socijalnih prava i zapošljavanja dovela do povećane emigracije Roma i njihovog traženja azila u drugim zemljama. Iako nema zvaničnih statističkih podataka, procjenjuje se da je najmanje 1.500 romskih porodica napustilo zemlju u protekle dvije godine u potrazi za azilom u Njemačkoj ili Švedskoj. Za mnoge se smatra da su tražili bolji pristup zdravstvenoj zaštiti za hronično bolesne članove svoje porodice.

Romi su i dalje bili više diskriminirani nego bilo koji drugi segment stanovništva. Gotovo 97 posto Roma je i dalje nezaposleno. Znatna postotak Roma nema krov nad glavom ili u kući nema vodu i električnu energiju. Mnoge stambene jedinice su prenatrpane i stanari nemaju dokaz o vlasništvu. Oko tri četvrtine Roma živi u otvoreno segregiranim kvartovima. Romi imaju znatno manju mogućnost ostvarenja zdravstvene zaštite nego ostatak stanovništva i smrtnost novorođenčadi među Romima je četiri puta veća nego u ostatku populacije. Vlasti često diskriminiraju Rome, što dovodi do njihove društvene isključenosti.

Mnoge NVO koje se bave zaštitom ljudskih prava su kritikovale organe za provođenje zakona za veliku indiferentnost prema romskim žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima, iako većina evidentiranih žrtava trgovine ljudima u nekoliko proteklih godina pripada romskoj zajednici.

Djela nasilja, diskriminacija i druge povrede ljudskih prava na osnovu spolne orijentacije i rodnog identiteta

Iako je zakonom na državnom nivou zabranjena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije, vlasti to u praksi ne provode u potpunosti. U aprilu je Parlament FBiH izglasao izmjene i dopune Krivičnog zakona prema kojima su kažnjiva djela počinjena iz mržnje. Oba entiteta i Brčko Distrikt imaju zakone kojima su propisana djela počinjena iz mržnje na osnovu rase, boje kože, vjere, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, roda, seksualne orijentacije i rodnog identiteta žrtve. Prema krivičnim zakonima, činjenje djela motiviranih mržnjom može se smatrati i motivom ili otežavajućom okolnosti, te stoga zahtijeva izricanje strožih kazni za kvalificirana krivična djela.

Uprkos unaprijeđenim zakonskim propisima, LGBTI osobe su često bile izlagane maltretiranju i diskriminaciji, kao i otpuštanju s posla. U nekim slučajevima je u otkaznom pismu izričito navedeno da je seksualna orijentacija razlog prekida radnog odnosa, zbog čega je osobama čiji je radni odnos prekinut na ovaj način izuzetno teško naći novo zaposlenje. S obzirom na takve rizike, LGBTI osobe su policiji rijetko prijavljivale diskriminaciju. U toku godine su obje entitetske vlade po prvi put usvojile javne politike za rješavanje pitanja LGBTI zajednica kroz izradu zvaničnih akcijskih planova za rodna pitanja.

Odugovlačilo se sa krivičnim gonjenjem počinitelja krivičnih djela, uključujući i napade na pripadnike LGBTI zajednice, koje generalno nije bilo adekvatno. Dvije godine nakon napada u kojem je povrijeđeno nekoliko organizatora i učesnika Festivala queer filma Merlinka u Sarajevu, krivični postupci još uvijek traju. U martu su četiri osobe napale osoblje i posjetitelje/posjetiteljice jedne poznate kafane naklonjene LGBTI osobama, uzvikujući homofobne riječi. Policija je počinitelje privela, obavila s njima razgovor i odmah ih nakon toga pustila, kvalificirajući napad kao prekršaj.

Godine 2015. je Sarajevski otvoreni centar dokumentovao 103 slučaja govora mržnje i poticanja na nasilje, kao i 20 krivičnih djela motiviranih predrasudama na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta.

Društvena stigma u vezi sa HIV-om i AIDS-om

Značajna društvena stigma i diskriminacija prilikom zapošljavanja osoba sa HIV-om/AIDS-om i dalje je postojala u javnosti, kao i među zdravstvenim radnicima, zbog nedostatka javnog razumijevanja prirode infekcije. Jedna NVO iz Sarajeva koja pruža podršku osobama sa HIV-om/AIDS-om je izjavila da su zaražene osobe suočene sa najvećom stigmom i diskriminacijom kada traže tretman u stomatološkoj ordinaciji.

Ostalo društveno nasilje ili diskriminacija

Društvena diskriminacija i povremena djela nasilja usmjerena protiv etničkih manjina su ponekad imala oblik napada na lokalitete koji imaju simboličan značaj za te manjine, uključujući i vjerske objekte. Prema Međureligijskom vijeću, NVO-u koje promovira međureligijski dijalog među četiri „tradicionalne“ vjerske zajednice (muslimanska, pravoslavna, katolička i jevrejska), broj napada na vjerske simbole, vjerske službenike i imovinu je u toku prvih osam mjeseci izvještajne godine smanjen u poređenju sa istim periodom 2015. godine.

Ohrabrivanje djela diskriminacije

U medijima i u javnom diskursu je bilo rasprostranjenih komentara kojima su pripadnici drugih etničkih zajednica prikazivani u negativnom svjetlu, posebno u vezi sa ratom 1992-1995. U toku godine su Predsjednik RS-a i viši zvaničnici njegove političke partije, kao i drugi zvaničnici i lideri u RS-u, stalno poricali da su srpske snage počinile genocid u Srebrenici 1995. godine, bez obzira na presude većeg broja domaćih i međunarodnih sudova.

Dio 7. Prava radnika

a. Sloboda udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje

Novim Zakonom o radu u Federaciji i Zakonom o radu u RS-u se radnicima u oba entiteta daje pravo da formiraju i da se priključe nezavisnim sindikatima, pravo na kolektivno pregovaranje i pravo na legalan štrajk. Poslodavci u privatnom sektoru nisu uvijek poštivali ova prava. Zakonom je zabranjena protusindikalna diskriminacija, ali ne uređuje na adekvatan način

primjenu zaštite. Inspekcije rada i sudovi se nisu djelotvorno bavili pritužbama uložanim protiv poslodavaca na protusindikalnu diskriminaciju. Prema zakonu, radnici koji su otpušteni s posla, kada postoje dokazi o diskriminaciji na osnovu sindikalnog aktivizma ili po drugoj osnovi, moraju biti vraćeni na posao. Entitetskim zakonima u Federaciji i RS-u je zabranjeno otpuštanje sindikalnih vođa sa posla bez prethodne saglasnosti entitetskih ministarstava rada.

U oba entiteta i u Brčko Distriktu zakonom je dato pravo na štrajk. U Federaciji su zakonom određeni preveliki zahtjevi za radnike koji žele stupiti u štrajk. Sindikati ne mogu zvanično najaviti štrajk bez prethodnog dogovora sa poslodavcem o tome koji će „neophodni“ radnici ostati na radnom mjestu. Ukoliko dogovor nije postignut, nadležni organi štrajk mogu proglasiti nelegalnim. Ovom odredbom je efektivno omogućeno poslodavcima da spriječe štrajkove. Zakonima o registraciji sindikata je dato ovlaštenje ministru pravde da prihvati ili odbije registraciju sindikata iz nejasnih razloga. Prema neformalnim procjenama, oko 40 posto radne snage nije prijavljeno i radi u neformalnom sektoru. Oko 20 posto radne snage u neformalnoj privredi je radilo bez zakonske zaštite u vidu ugovora o radu, zdravstvenog i penzionog osiguranja.

U augustu 2015. godine je u Federaciji usvojen novi Zakon o radu, koji je stupio na snagu u aprilu. S njegovom primjenom se kasnilo zbog presude Ustavnog suda u kojoj je Sud utvrdio postojanje proceduralne greške u donošenju zakona, zbog čega je zakon morao ponovo proći kroz proceduru u Domu naroda. Zbog toga su sindikati, poslodavci i vlada morali ponovo pregovarati o kolektivnim ugovorima kojima se uređuju pitanja kao što su minimalna plaća i razne nadoknade. I u RS-u je donesen novi Zakon o radu, koji je stupio na snagu u januaru. U RS-u je još uvijek teklo pregovaranje između sindikata, poslodavaca i vlade u cilju postizanja novih kolektivnih ugovora kojim će se urediti pitanja najniže plaće, povećanja plaća na osnovu staža i drugih beneficija, kao i neoporezivih nadoknada.

Vlasti nisu djelotvorno provodile sve pozitivne zakone. Vlasti nisu određivale sankcije poslodavcima koji su spriječili radnike da se sindikalno organiziraju. Inspeksijski nadzor vezan za radnička prava je bio ograničen. Povrede radničkih prava su i dalje nizak prioritet za inspektore pri ministarstvima; javni dužnosnici su fokusirani na povećanje javnih prihoda poduzimanjem energičnih mjera protiv neprijavljenih radnika i poslodavaca koji ne plaćaju poreze. Neki sindikati su izvijestili da su poslodavci prijetili radnicima otkazom ako se priključe sindikatu i u nekoliko slučajeva su otpustili sindikalne vođe zbog njihovih sindikalnih aktivnosti. Novčana kazna u Federaciji za diskriminaciju sindikata ili sindikalnih članova iznosi 1.000-3.000 konvertibilnih maraka (540-1.620 USD) i 5.000-10.000 KM (2.7-5.400 USD) za ponovljene povrede, dok u RS-u kazna iznosi 2.000-12.000 konvertibilnih maraka (1.080-6.480 USD) i najmanje 5.000 KM (2.700 USD) za ponovljene povrede. Kazne propisane entitetskim zakonima su novčane kazne koje nisu dovoljne za odvratanje od povreda. Dužina sudskih postupaka je trpjela zbog dugih odgađanja i ulaganja žalbi.

Vlasti i poslodavci u nekim slučajevima nisu poštivali slobodu udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje. Vlasti i udruženja poslodavaca i radnika u oba entiteta pregovarali su o općim kolektivnim ugovorima kojima se uspostavljaju uvjeti rada, posebno uvjeti rada kod privatnih poslodavaca. Nije potvrđeno da svi poslodavci poštivaju postignute sporazume. Predstavnici

sindikata su tvrdili da je protusindikalna diskriminacija široko rasprostranjena u svim dijelovima zemlje.

b. Zabrana prisilnog ili obaveznog rada

Zakonom su zabranjeni svi oblici prisilnog i obaveznog rada. Zakonima u Federaciji nisu kriminalizirana djela trgovine, dok odgovarajuće zakonodavstvo postoji na državnom nivou, u RS-u i u Brčko Distriktu. Vlasti nisu djelotvorno provele te zakone, s tim da postoji mali broj potvrđenih dokaza o prisilnom radu u zemlji. Zatvorske kazne se kreću od tri do deset godina i generalno su bile dovoljne da bi odvratile od povreda zakona ubuduće, ali resursi, inspekcije i pravna sredstva nisu adekvatni.

Postupak protiv 13 državljana BiH zbog trgovine 672 žrtve u Azerbejdžan radi prisilnog rada 2015. godine nastavljen je pred Sudom BiH. Prema izvještajima, fizičke osobe i organizirane kriminalne grupe su trgovale muškarcima, ženama i djecom radi prosjačenja i prisilnog rada (vidi Dio 7.c.).

Također vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o trgovini ljudima (*Trafficking in Persons Report*) na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

c. Zabrana rada djece i minimalna starosna dob kao uvjet za uspostavljanje radnopravnog odnosa

Minimalna dob djece potrebna za zasnivanje radnog odnosa u oba entiteta je 15 godina; maloljetne osobe dobi od 15 do 18 godina moraju dostaviti valjano zdravstveno uvjerenje da bi stupile u radni odnos. U RS-u i Brčko Distriktu na snazi su zakoni prema kojima je kažnjavo sklapanje radnog odnosa sa osobama mlađim od 15 godina. Zakonima o radu u Federaciji, RS-u i Brčko Distriktu zabranjeno je maloljetnicima dobi od 15 do 18 godina da rade noću i da obavljaju opasne djelatnosti, iako u Zakonu o radu Federacije nije definiran opasan rad. Entitetske vlasti su nadležne za provođenje zakona kojima se regulira rad djece i oba entiteta i Brčko Distrikt su ih u praksi provodili. Dječaci i djevojčice su prisiljavani na prosjačenje i služenje u domaćinstvu protiv njihove volje u prisilnim brakovima. Ponekad je prisilno prosjačenje bilo povezano s drugim oblicima trgovine ljudima. U slučaju romske djece, članovi porodica ili organizirane kriminalne grupe su bile odgovorne i za prisiljavanje djevojčica i dječaka na prosjačenje i služenje u domaćinstvu u prisilnim brakovima. Nekoliko najtežih oblika dječijeg rada u zemlji se odnosi na korištenje djece za nezakonite aktivnosti, komercijalnu seksualnu eksploataciju djece i korištenje djece za proizvodnju pornografije (vidi Dio 6. Djeca).

U toku godine vlasti nisu primile izvještaje o radnom angažmanu djece. Ni u jednom entitetu ne postoje inspektori zaduženi samo za inspekcijski nadzor nad radom djece; nadležni organi su u sklopu redovnih inspekcija rada istraživali povrede zakona kojima se regulira rad djece. Obje entitetske inspekcije rada su izvijestile da nisu pronašle povrede zakona kojima se regulira rad djece, iako nisu vršile inspekcijski nadzor na porodičnim gazdinstvima na kojima su djeca radno angažirana. Vlasti nisu prikupljale podatke o radu djece. Opća percepcija među zvaničnicima vlasti u civilnom društvu je da se eksploatacija rada djece rijetko dešava. Zakonom u RS-u

propisane su kazne za radno angažiranje djece mlađe od 16 godina, ali bez preciziranja visine kazne. Kazne su obično bile dovoljne da spriječe nove povrede zakona.

U toku 2015. godine su nevladine organizacije koje vode dnevne centre u Banja Luci, Tuzli, Mostaru, Bijeljini i Bihaću i Sarajevu, u saradnji sa državnim koordinatorom za borbu protiv trgovine ljudima, pružile usluge za 129 djece u stanju rizika, od kojih su mnoga bila prisiljena na ulično prosjačenje.

Također vidi i Nalaze američkog Ministarstva rada o najtežim oblicima rada djece (*Findings on the Worst Forms of Child Labor*) na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. Diskriminacija u odnosu na zaposlenje i zanimanje

Zakonima o radu i drugim propisima koji se odnose na zaposlenje ili zanimanje zabranjena je diskriminacija na osnovu rase, spola, roda, invaliditeta, jezika, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, HIV pozitivnog statusa ili statusa u vezi s nekom drugom prenosivom bolešću, društvenog statusa, vjere i nacionalnog porijekla. Vlasti su generalno djelotvorno provodile te zakone i propise.

Diskriminacija pri zapošljavanju i u vezi sa zanimanjem je vršena na osnovu rase, roda, invaliditeta, jezika, etničke pripadnosti, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, HIV pozitivnog statusa i društvenog statusa (vidi Dio 6.).

e. Prihvatljivi uvjeti rada

Minimalna mjesečna plaća u Federaciji iznosila je 410 konvertibilnih maraka (221 USD). U RS-u minimalna mjesečna plaća je iznosila 370 konvertibilnih maraka (200 USD), osim u tekstilnoj i industriji izrade obuće, u kojima je iznosila 320 konvertibilnih maraka (172 USD). Za Brčko Distrikt se ne izračunava minimalna plaća i ne postoji zaseban penzioni fond, te poslodavci koriste minimalni iznos plaće onog entiteta u čiji se penzioni fond, prema odabiru radnika, uplaćuju doprinosi.

Zakonom određena radna sedmica u oba entiteta i u Brčko Distriktu iznosi 40 sati, iako sezonski radnici ponekad rade i do 60 sati sedmično. Prekovremeni rad je zakonom ograničen na 10 sati sedmično u oba entiteta. U RS-u radnik može izuzetno i dobrovoljno raditi još 10 sati. U Federaciji nema odredbi kojima bi se regulirao iznos naknade za prekovremeni rad, dok se prema zakonu u RS-u prekovremeni rad plaća u iznosu od 30 posto od plaće. Prema zakonima u oba entiteta, minimalan odmor u toku radnog dana traje 30 minuta.

Poslodavci u oba entiteta i u Brčko Distriktu moraju radnicima dozvoliti minimalno devet dana plaćenog odsustva u toku godine. Radnici sami biraju praznike koje poštuju, ovisno o nacionalnoj ili vjerskoj pripadnosti. Entitetskim zakonima o radu je zabranjen prekomjeran obavezan prekovremeni rad. Entiteti i Brčko Distrikt preduzimaju nedovoljne mjere da bi osigurali primjenu zakonskih odredbi o broju radnih sati, dnevnom, sedmičnom i godišnjem odmoru.

Tržišni inspektorat Federacije BiH, Inspektorat Republike Srpske i Inspektorat Brčko Distrikta su nadležni za nadzor nad provođenjem zakona o radu u formalnoj ekonomiji. U Federaciji postoji 110 tržišnih inspektora, 61 u RS-u i 11 u Brčko Distriktu. Nadležni organi u oba entiteta i u Brčko Distriktu nisu adekvatno provodili propise o radnim uvjetima. Kazne za povrede zakona se kreću od 1.000 do 7.000 konvertibilnih maraka (540-3.780 USD) u Federaciji i 5.000-20.000 konvertibilnih maraka (2.700-10.800 USD) u RS-u. Kazne za povrede zakonskih odredbi o naknadi za rad i sigurnosti na radu su generalno bile dovoljne da odvrate od počinjenja novih povreda.

Federacija i RS su uspostavile obavezne standarde za zdravlje i sigurnost na radu, posebno u industrijskim sektorima u kojima su radni uvjeti opasni. Radnička prava važe za sve zvanične (tj. prijavljene) radnike, uključujući i radnike migrante i privremene radnike.

Vlasti u oba entiteta su tek u ograničenoj mjeri nastojale poboljšati uvjete zaštite zdravlja i sigurnosti u rudnicima uglja u vlasništvu vlade; takva nastojanja nisu bila dovoljna za sigurnost i bezbjednost radnika. Radnici u određenim industrijskim granama često rade pod opasnim uvjetima, posebno oni u metaloprerađivačkim pogonima, čeličanama i rudnicima uglja. U nesreći izazvanoj urušavanjem rudnika uglja Zenica 2014. godine 5 rudara je poginulo, a 29 je povrijeđeno. Nema zvanične socijalne zaštite za radnike u neformalnom sektoru.

Radnici se nisu mogli izvući iz situacija koje su dovodile u opasnost njihovo zdravlje ili sigurnost, a da ne ugroze svoj radnopravni status. Vlasti zaposlenima nisu pružile nikakvu zaštitu u takvoj situaciji.